

Gaborják Ádám és Lóránd Zsófia, szerk. 2013. május 07. [dűlő 007: Haza Heimat Home. Őszi Nemzetközi Irodalmi Fesztivál.](#)

Haza Heimat Home címmel jelent meg az Akademie Schloss Solitude, a Literaturhaus Stuttgart és a József Attila Kör (JAK) háromnapos, közös irodalmi fesztiváljának (2012. november 29. – december 1., Budapest, A 38 Hajó) szerkesztett változata a *MŰÚT* című irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat önálló tartalmú digitális mellékleteként kétnyelvű kiadásban (magyarul és angolul) Gaborják Ádám és Lóránd Zsófia szerkesztésében. Mint ahogy a rövid bevezetőből megtudjuk, a fesztivál, egyszersmind a kötet célja az volt, hogy “a három szervezet korábbi ösztöndíjasai, gyakori vendégei közül Magyarországon hozzon össze írókat Boszniából, Indiából, Kínából, Libanonból, Romániából, Svájcban, hogy a hazáról, a hazának az írásban és az életben betöltött szerepéről írjanak és beszéljenek.” A szervezők valójában a „hazának” és „otthonnak” – ideológiák és hatalmi érdekek mentén megkonstruált, társadalmi nem (gender), etnikum és osztály/rendiség meghatározta – jelentéstartományára kérdeztek rá. Tették ezt úgy, hogy a Himnusz újrafogalmazott sorának („leljük-e honunk a hazában?”) és Hölderlin sorának („So kām’ auch ich zur Heimat” – „így szeretnék én is hazatérni”) metszéspontja körül húzták meg a nemzetközi beszélgetés körvonalát. Lévén a több generációt felölelő szerzők többsége háborúk, etnikai konfliktusok és egyéni választás miatt bizonyos értelemben „hazátlan”, hiszen nem él hazájában, illetve mindig más helyütt él, a szervezők kíváncsiak voltak arra, hogy lehet túllépni a férfiközpontú, biologizáló, historizáló, nemzeti diskurzusokon.

A kétnyelvű, tehát lokális és globális közönségnek szánt kötetben tizenhat szerző reflektál a haza/otthon központi témájára versben és prózában. A meghívottaknak örvendetes módon fele nő, mely arány a magyarországi kulturális és politikai események tükrében szokatlan jelenség. Bizonyára az sem véletlen, hogy éppen a 2013. tavaszán beindított *MŰÚT* portál jelentette meg e konferencia szerkesztett anyagát, hiszen a kortárs irodalmat közvetítő elektronikus folyóiratok és portálok¹ férfiközpontúságához képest kivételesnek tűnik az a szemléletbeli elmozdulást ígérő új, *Nőtérfél* című rovata, amelyben hétről-hétre öt nő (Brenzovics Marianna, Hegedűs Ágota, Kiss Noémi, Menyhért Anna és Vécsei Rita Andrea) közöl egy-egy női tapasztalatokra reflektáló, női

¹ Pl. a [Bárka Online](#); [Litera](#); [Kortárs Irodalom](#); [Irodalmi Jelen](#).

szempontú tárcát.² Különösen üdítő tehát az a friss levegő, ami némi életerőhöz juttatja az olvasót a magyarországi oxigénhiányos állapotainkban, melyben a „[Vetkőzz, Ági!](#)” vagy a „[Mit pofázol bele, kisanyám](#)” parlamenti hangulatának egyenes folytatásaként nemrégiben ismét megkaptuk kora őszi adagunkat a mindennapi szexizmusból, egyenesen a neogótikus Házból.

A honról/otthonról írók képzeletbeli skálájának egyik végén Kányádi Sándor míves-veretes, édes-keserű, a hazát tájhoz, földi élethez és az összetartozás elementárisan megtartó élményéhez kapcsoló hat rövid verse áll a *Valaki jár a fák hegynén: Kányádi Sándor egyberostált versei* (Digitális Irodalmi Akadémia © Petőfi Irodalmi Múzeum • Budapest • 2011) című kötetből. A skála másik végére, tehát ettől a lehető legtávolabbra helyezném a nőszereket, elsősorban Erdős Virágot, Dubravka Ugrešićet, Lina Mounzert, Šejla Šehabovićot, Ilma Rakusát, Selyem Zsuzsát és Tóth Krisztinát sajátosan megkérdőjelező, elmozdító és újíró nézőpontjuk okán. E két pólus között látom a számomra legélvezetesebb olvasmányokat a többi szerzőtől: Garaci László „Haza a mélyben” című önirónikus, humoros, játékos szarkazmussal átítatott írását a kétféle magyar haza összeegyeztetési kísérletéről barátja, Lóri segítségével; Térey János két versét Barkács-Magyarországról, továbbá a magyar konzul és az öreg Bill Clinton találkozásáról „A Legkisebb Jégkorszak előtti utolsó ősszel” a Metallica “So fucking what” című dalának parodisztikus beidézésével („Kimaradó csodák”; „Ex”); Bartis Attila kelet-európai realista abszurdját a hazátlanításról/otthontalanításról („A vámos és az Úristen”) és az építész-író indiai Kaiwan Mehta tanulmányát („A belső tér kalandja”), amelyben a szerző lebontja a kint-bent, ismerős-idegen, otthon-város binaritást egy dinamikus, dialogizáló és éppen ezektől otthonossá váló „vitakozó város” nevében. A továbbiakban a női szerzőkre fókuszálok, kiemelve az otthon/haza értékterében létrehozott áttörési kísérleteket.

Erdős Virág négy, bizarr rímekre, asszociációra és a banális slamosságokra kihegyezett, de imaszerű szekvenciákat is felhasználó, pimaszul eredeti politikai versével („Én vétkem”; „na most akkor”; „Magyar gyerek gyógyítja”; „Szóljatok légyiszi”) szerepel. Köztük van az a „na most akkor is”, amit a szerző a Város Mindenkié tavalyi demonstrációján olvasott fel. Ezt Bayer Zsolt kisvártatva a *Magyar Hírlap* 2013. január 5-én megjelent cikkében beidézte, ám emiatt Erdős Virág hitelrontás miatt pert helyezett kilátásba, mert Bayer „eredeti jelentésükből kiforgatva, a vers tényleges szellemiségével ellentétes indíttatású, gyűlöletkeltésre alkalmas és uszító jellegű kirohanásának alátámasztására használta fel.”³

² Erről a nálunk újításnak számító szerkesztői döntésről a MŰÚT-at ismertető Wikipedia hallgat, csupán két állandó rovatról, a világirodalmi szemléről és a képregény-rovatról ejt szót.

³ Ld. Erdős Virág [levele](#) a Magyar Hírlap szerkesztőségének, illetve a [tudósítást](#) a perről.

Az Amszterdamban élő horvát feminista Dubravka Ugrešić, akinek *Banyatanya* címmel jelent meg 2012-ben magyarul könyve (ford. Radics Viktória, Libri) a haza/otthon fogalmát két hatalmi szimbólum, a könyv és zászló égetésének horvát praxisán keresztül láttatja. Az új, független Horvátországban nemrégiben három millió könyvet semmisítettek meg. Maguk az „írók is ugyanolyan elbánásban részesültek, mint a könyvek: a nagy horvátoknak jártak a legnagyobb privilégiumok, a kis horvátoknak csak kis privilégiumok jártak, a nem-horvátoktól pedig megtagadtak minden irodalmi és emberi tisztességet. A nem-horvátokat törölték” (89). Bár a szerző korántsem bánik kesztyűs kézzel a Poétával mint a Politikus és a Pap mellett a meggyőzés és ideológiák lehetséges kiszolgálójával, kijelenti, hogy a Poéta a haza/nemzet-szimbólika értékskálájának alján helyezkedik el a csúcson lévő zászlóval szemben. Írása vitriolos hangon veszi górcső alá a haza/otthon/nemzet és a nemzeti identitás lehatároló, behatároló és kirekesztő, gyakran brutális hatalmi dinamikájának mozgásformáit, melynek tragikomikus példája a zsidó Bruno Schulz esete: élete és tragikus halála egyfelől a nemzeti/faji kisajátítás, másfelől a nemzetépítés eszközévé vált, sőt a közelmúltban három nemzeti kultúra (lengyel, ukrán, izraeli) botrányos vetélkedésének tárgyává. Virginia Woolf („As a woman I have no country” – „Nőként nincs nekem hazám”) és Ian McEwan („I am an English writer not a British one” – „Angol író vagyok, nem pedig brit”) szembeállításával felhívja a figyelmet egyfajta női pozicionáltságra, másrészt az írók többségére szerinte jellemző férfi „etnobizniszmen” szerepre. Írását a női performance művész, Marijan Crtalić műveinek rövid elemzésével zárja, melyek közül a második „/a/z önrongálás félelmetes, szívbe markoló és mélyen átélt reflexió a Poéta és hazája viszonyára” (91).

Lina Mounzer Bejrútban született és nőtt fel, ám 2011. óta Budapesten él. A libanoni háború és otthona elvesztése, a nacionalizmustól elbutított tömeg rémképe (ami gyermekként majdnem agyontaposta) az otthont és hazát számára mitikus eredet- és identitástörténet helyett sokszorosán befejezetlen történetek sajátos halmazává tette – nem csupán memóriájában, hanem laptopja merevlemezén is mindaddig, míg gépét egy lakásbetörés során el nem lopták Budapesten. Mindezen élmények történetbe emelésével Mounzer újrafogalmazza a hazát és otthont mint (mindig) újból elkezdendő és megírandó történetet.

A boszniai Šeila Šehabović, kinek *Nőnem, többes szám* című kötete (Libri, 2012) magyarul is megjelent, négy rövid írásával értelmezi újra az otthont: egyrészt mint olyan kitüntetett teret, „ahol megadatik, amit nem kértünk” (114), másrészt „hogy olyasmit nyújtsunk a másiknak, amit sohasem kért tőlünk” (119). A nyelv és a nemzeti identitás mitologikus-ontikus összekapcsolásának („nyelvében él a nemzet”) megkérdőjelezése

„Nyelv” című írásának témája; a „Hovatartozás” címűé pedig az etnikai sztereotípiák dagasztotta hírlavina, mely csakúgy abszurd, mint az a konferencia-jelenet, melyből kiderül, hogyan válhat cigányból nem-cigány.

A Kanadából induló, de Budapesten élő Nagy Ildikó Noémi „Urban Nomad” című írása az otthon nélkülség, az állandó költözésben-lét, az utazó entellektüel-művészlét problematikáját bontja ki, melyet kevésbé jellemez az ironia vagy a helyzetből adódó szatirikus elmozdulás, mint inkább a gyökerek utáni sóvárgás.

Ennél az alanyi pozícionáltságtól sokkal radikálisabbnak tűnik a Szlovákiában született, de Svájcban élő Ilma Rakusa hangja, aki a „Miért a hazáról és nem hazákról beszélünk” című írásában, Ugrešičhez és Šehabovičhoz hasonlóan megkérdőjelezi a haza/otthon egyetlen helyhez kötődésének téziséét. Mint Ugrešič, szintén női szerzőkre hivatkozik – az orosz Olga Grjasznovára („Nem tudom, mit jelent az, hogy haza, és soha nem is volt fontos nekem” [142]) és a svájci írónőre, Erica Pedrettire –, mikor saját otthonát mint „mikrohazáját” határozza meg egy egyfajta hibrid identitás mentén:

Önkéntelenül többes számba tettem az imént a „haza” szót: mikrohazákat emlegettem. Igen, ez a valóság, és hibrid valójában az identitásunk is. Az enyém már pusztán azért is, mert vegyesek a felmenőim, és mivel számos helyváltoztatást, nyelvváltást átéltem szocializációm során. De vajon ki állíthatná magáról, hogy ő ‘egyféle’ és egyszerű? Pláne manapság, amikor mindannyiunkat alaposan elkever egymással a migrációs társadalom? (144)

Kérdésére, hogy: „mit jelent az, hogy haza”, szarajevói barátnőjét idézi, aki a bosnyák etnikai tisztogatás 12000 áldozata közt saját anyját is elsíratta: „Csakis azt, ami benned van” (145). Az egyes számban használt, territoriális és etnikai kategóriákkal meghatározott „haza” helyett Rakusa mikrohazák mellett „mozgékony otthonban” gondolkodik, melyek közül az egyik legfontosabb az a darabka haza, amit saját írásaival teremt, továbbá „amelyben otthonra lelhet egy másik ember is. Például a fiam. Hogy azt mondhasa: igen, tudja, hogy szeretem, és biztos pont vagyok neki – ebben a rohanvást változó világban” (145).

A kolozsvári Selyem Zsuzsa „Hova haza” című bravúros novellája (amely Ady, Arany, Kányádi, Kemény István, Hölderlin és Zudor János idézeteket, továbbá a 137. zsoltárt és a Boney M együttes dalszövegét szó szerint vagy módosított formában használja fel) a haza jelentéseit egy társasági beszélgetésben sztorizó elbeszélő hangján brutális kelet-európai történet keretei között ragadja meg. A történet Ervinről és három társáról szól, akit Bettina, a váradi számtantanárnő-embercsempész lop át a határon, de Biharpüspökin túl a rendőrök elcsípi őket. Ezután Bettina a két őrnek

blowjob-ot ad, Ervinnek egy kigyúrt harmincas cellatárs bevágja a lompost, másnap Ervin véresre veri az őt szexuálisan inzultálót, majd – bár apja kiszabadítja fogságából – egy éven keresztül keddenként a rendőrorsön kell jelentkeznie.

Tóth Krisztina két verse („A világ minden országa”; „Idegen test”) a test, otthon, otthonosság és idegenség asszociációira épít, izgalmasan változtatva a filozofikus regisztereket, sőt a rímek szintjén való ütköztetésüket is (pl. a nagyfi a krematóriumban ÉGETT, ő kereste a HÉVET: „két óra múlhatott, mikor tudtam, még mindig égett – / Mentem valahol az Auchan mögött, / hogy megtaláljam a HÉV-et” [247]). A 2013-as Könyvhétre kihozott *Akvárium* című regényének részlete (Piroska Tóni szerencséje, Szerda dél) a nyelvi és kulturális disszonancia hatalmi mozgásformáira reflektál fekete humorral kevert nyomasztóan szűk terekben, ahol akár a mákos tészta is lehet (gyanított) fenyegetés és kirekesztés eszköze.

Végül essék szó a tartalomról is. A *Haza Heimat Home* korrektül szerkesztett, esztétikailag is megmunkált felületei Gaborják Ádám és Lóránd Zsófia szerkesztők és kollégáik munkáját dicsérik.

Federmayer Éva
Eötvös Loránd Tudományegyetem
és Szegedi Tudományegyetem